

G E H E I M

HET RAPPORT "DE CPN IN DE OORLOG".

S a m e n v a t t i n g

In april 1958 werd de partijbestuurder Marcus BAKKER door de CPN-leiding belast met de instelling van een onderzoek naar de gedragingen van het illegale partijbestuur gedurende de Duitse bezetting in Nederland, speciaal in de laatste oorlogsjaren.

Paul de GROOT, die zelf sedert april 1943 het contact met de illegale partijleiding verloor, wilde met dit onderzoek vooral de leden van de huidige oppositiegroep - Gerben WAGENAAR voorop - treffen. Daarnaast moest het onderzoek dienen om De GROOT's doen en laten in de periode der illegaliteit te rechtvaardigen en zijn verdiensten te verheerlijken.

Het onderzoek resulteerde in een rapport, dat eind oktober gereed kwam en begin november werd gepubliceerd in de vorm van een brochure, getiteld "De CPN in de oorlog". Het rapport heet te zijn samengesteld door de dagelijkse leiding van de CPN. Het dient als discussiemateriaal voor het 19de partijcongres, dat eind december in Amsterdam plaats vindt.

Een der hoofdthema's van het rapport betreft het verwijt aan Gerben WAGENAAR c.s., dat zij in de laatste bezettingsjaren het plan opvatten om in de naoorlogse situatie niet over te gaan tot heroprichting van de CPN. Op dit onderdeel van het rapport reageerde de huidige oppositiegroep onmiddellijk met een verweerschrift, getiteld "Wie wilde de CPN opheffen?". De opposanten hebben verdere tegenpublicaties in het vooruitzicht gesteld.

In de wetenschap, dat dit de instemming heeft van Moskou plaatst de CPN-leiding het rapport in zijn geheel tegen de achtergrond van de strijd tegen het revisionisme.

20 december 1958

G E H E I M

G E H E I M

HET RAPPORT "DE CPN IN DE OORLOG".

Inleiding.

In het voorjaar van 1957 bracht de algemeen secretaris van de CPN Paul de GROOT in het partijbestuur de noodzaak naar voren een onderzoek in te stellen naar de lotgevallen van de communistische partij in Nederland tijdens de bezetting, speciaal gedurende de laatste jaren van de oorlog.

Met deze beperking wekte De GROOT het ongenoegen op van partijbestuurders als WAGENAAR en REUTER, die in de illegale partijleiding een rol van betekenis hadden gespeeld, vooral nadat in 1943 het contact tussen deze leiding en Paul de GROOT verbroken was.

Het duurde tot januari 1958 voordat De GROOT het partijbestuur er toe kon brengen terzake een besluit te nemen. Onder invloed van verschillende partijbestuursleden, o.w. figuren behorende tot de tegenwoordige oppositiegroep, werd De GROOT's voorstel echter in dier voege geamendeerd, dat het onderzoek naar de CPN in de illegaliteit zich niet zou beperken tot de laatste jaren van de oorlog. Het zou nl. uitgebreid worden tot de eerste oorlogsjaren, ja zelfs tot de periode onmiddellijk vóór en na de oorlog en dus betrekking hebben op alle toenmalige en thans nog zittende leden van het partijbestuur, met andere woorden ook op Paul de GROOT.

Toen evenwel de strijd van Paul de GROOT tegen de als revisionistisch gedoodverfde oppositiegroep van WAGENAAR, REUTER, BRANDSEN en GORTZAK, in het voordeel van de partijsecretaris beslecht was door het roeyement van het genoemde viertal tijdens de partijbestuurszitting van 2 en 3 april 1958 kreeg De GROOT de vrije hand.

Tijdens deze partijbestuurszitting werd dan ook besloten het onderzoek naar de gedragingen van het illegale partijbestuur te beperken tot de laatste jaren van de oorlog. Daarbij zou bijzondere aandacht moeten worden besteed aan de verbindingen, welke het partijbestuur in die periode met de "Londense Regering" had gehad.

G E H E I M

G E H E I M

De bedoeling was duidelijk: aangetoond moest worden, dat de partijleiding speciaal fouten had gemaakt vanaf het moment, dat Paul de GROOT in het isolement geraakte, d.w.z. sinds hij na de arrestatie van de partijbestuurders DIETERS en JANSEN (april '43) het contact met de partijleiding verreed en derhalve verloor.

Marcus BAKKER - immer een trouw paladijn van Paul de GROOT - werd belast met de leiding van het onderzoek. Het op te stellen rapport diende op een zodanig tijdstip gereed te zijn dat het als documentatiemateriaal kon dienen bij de voorbereiding van het 19de partijcongres, dat van 26 t/m 29 december 1958 in Amsterdam zal worden gehouden.

Onder de titel "De CPN in de oorlogstijd" verscheen in "De Waarheid" van 31 oktober een uitvoerige publicatie, waarin een samenvatting van de hoofdpunten van het gereed gekomen rapport werd gegeven. Het rapport - dat begin november als brochure uitkwam - heet te zijn samengesteld door het dagelijks bestuur van de CPN, dat hierbij "een groot aantal gecontroleerde gegevens" zou hebben benut en het partijbestuur terzake zou hebben "geraadpleegd".

Verder bleek uit het genoemde artikel, dat het partijbestuur op het komende congres wil voorstellen een commissie te benoemen - "in hoofdzaak bestaande uit oud-illegale werkers" - die de voor het rapport gebruikte gegevens zou moeten "controleren".

De GROOT wenst het rapport uitsluitend te zien als een publicatie van "controleerbare" gegevens en heeft het daarom niet aan de goedkeuring van het partijbestuur onderworpen.

De inhoud van het rapport.

Hoewel in de brochure - welke als titel draagt "De CPN in de oorlog" - het accent uiteraard valt op de rol van de communistische partij in de laatste oorlogsjaren (de periode na medio 1943), wordt toch ook nog enige aandacht geschonken aan het begin van de bezetting en de situatie kort na de bevrijding.

G E H E I M

Kennelijk ter beantwoording van de in verschillende partijgeledingen - terecht - reeds meermalen gestelde vraag waarom zo laat tot dit onderzoek naar de CPN in de illegaliteit werd besloten, wordt in de inleiding der brochure betoogd, dat de aanleiding er toe werd gevormd door "een reeks van feiten". Als voornaamste hiervan noemt men het optreden van een oppositiegroep - een "fractie" - bestaande uit figuren, die in de voormalige illegaliteit een dubieuze rol hebben gespeeld en die zich na de Hongaarse gebeurtenissen van november 1956 steeds openlijker binnen het partijbestuur hebben doen gelden. De noodzaak van een onderzoek als bovenbedoeld zou verder zijn versterkt door de verschijning in 1955 van het 7e deel van het Rapport der Parlementaire Enquête Commissie en de publicatie van de briefwisseling tussen Stalin, Churchill en Roosevelt.

Gezien het feit, dat De GROOT met zijn onderzoek - naast de verdediging van zijn eigen illegale verleden - vooral beoogde de oppositiegroep te treffen, behoeft het niet te verwonderen, dat de brochure in hoofdzaak een offensief karakter draagt.

Hoewel een gedetailleerde behandeling van het rapport te ver zou voeren, kunnen daaruit toch enkele hoofdbestanddelen naar voren worden gehaald.

Optreden illegale partijleiding sedert 1943.

Allereerst moet de beschuldiging worden genoemd, dat Gerben WAGENAAR, Frits REUTER en Bertus BRANDSEN zich - na de uitschakeling door de S.D. van de oude partijleiding o.w. Jan DIETERS en Lou JANSEN - in april 1943 hebben opgeworpen als nieuwe partijleiding, dus zonder hiertoe door de partij aangewezen te zijn. Het rapport weet geen bevredigende verklaring te geven voor het feit, dat Paul de GROOT, die was ondergedoken, zich nadien niet meer met de partijleiding heeft ingelaten. Weliswaar beweert De GROOT telkenmale, dat hij gepoogd heeft met de nieuwe leiding in Amsterdam (met aan het hoofd de op 7 maart 1957 overleden Jaap

G E H E I M

G E H E I M

BRANDENBURG) in contact te komen, doch hier tegenover staan verklaringen van oppositiezijde, dat Jaap BRANDENBURG in 1944 eenmaal tevergeefs heeft getracht Paul de GROOT op zijn onderduikadres in Zwolle te ontmoeten, hoewel De GROOT daar toen aanwezig was.

Ondergeschiktheid aan Londense Regering.

Een tweede hoofdbestanddeel van het rapport betreft de aantijging aan het adres van WAGENAAR en diens communistische vrienden uit de illegaliteit, dat zij in het kader van de Raad van Verzet (RVV) de partijbelangen ondergeschikt hebben gemaakt aan die van de Londense regering, op een tijdstip (1944) dat de Westelijke geallieerden volgens de CPN-leiding hebben overwogen hun bondgenootschap met de Sowjet-Unie te verbreken en een afzonderlijke vrede met Duitsland te sluiten. WAGENAAR wordt er van beschuldigd in dit "complot" handlangersdiensten te hebben verleend en daarmee medegewerkt te hebben met degenen, die het "socialistisch vaderland", de Sowjet-Unie, een dolkstoot in de rug wilden geven.

Men zou in dit verband de vraag kunnen stellen, of Gerben WAGENAAR - zelfs indien van onderhandelingen over een afzonderlijke vrede sprake is geweest - daarvan dan in die tijd ooit iets had kunnen weten.

Elders in de brochure gaat men nog verder door te insinueren, dat WAGENAAR en REUTER verbindingen met de S.D. hebben onderhouden. Er wordt op gewezen, dat zij in 1943 en later door de S.D. ongemoeid werden gelaten en tegelijkertijd wordt gesteld, dat de Gestapo langs een aantal kanalen in verbinding stond met het illegale partij-apparaat. De partijleiding laat in vertrouwde kring nogal eens uitkomen sinds enige tijd over gegevens dienaangaande te beschikken. Het is niet geheel uitgesloten, dat de Oost-Duitse partij bepaald - uit S.D.-archieven afkomstig - materiaal hierover aan de CPN heeft toegezegd. Uit betrouwbare bron is in ieder geval bekend, dat men in de DDR over dergelijk materiaal beschikt.

G E H E I M

G E H E I M

Heroprichting CPN in 1945.

Een derde hoofdthema in de brochure betreft het verwijt aan het adres van de illegale partijleiding, dat zij in 1944 - met de opheffing van de Komintern (in 1943) voor ogen - het plan koesterde na de oorlog niet over te gaan tot heroprichting van de communistische partij. Men hoopte indertijd dat dit zou bijdragen tot de eenheid der arbeidersbeweging na de bevrijding. Onder aanvoering van De GROOT stichtte men daarom de Vereniging van Vrienden van de Waarheid en ging men niet over tot wederoprichting van de CPN. In juli 1945 kwam deze kwestie aan de orde op een conferentie in Amsterdam, nadien bekend onder de naam "juli-conferentie". Kort daarvoor hadden de partijbestuurders KOEJEMANS, REUTER en Van EXTER een bespreking gehad met de leiding van de Franse communistische partij. Hierbij was hun gebleken dat het niet heroprichten van de CPN de Nederlandse communisten als een ernstige fout werd aangerekend. Zij brachten deze visie op de genoemde conferentie naar voren. Paul de GROOT - tot dat moment tegenstander van een heroprichting van de CPN - ontpopte zich toen plotseling als een fervent voorstander hiervan. Volgens het rapport wisten o.a. REUTER en WAGENAAR zich toen en later in de partij te handhaven, omdat zij in 1945 veinsden zich tegen de toenmalige opposanten van De GROOT te keren. Thans - aldus het rapport - hadden zij zich evenwel geopenbaard "als werktuigen van het imperialisme"

Verontschuldigingen voor De GROOT.

De defensieve karaktertrekken van het rapport komen o.a. sterk naar voren bij de behandeling van de Februari-staking van 1941, waarbij aan het toenmalige partijbestuur (en dus De GROOT) een te belangrijke rol wordt toebedeeld. Bekend is namelijk, dat bij de voorbereiding en uitvoering van deze staking vooral de leiding van het district Amsterdam van de partij een rol van betekenis heeft gespeeld. De voornaamste figuren waren - naast Jaap BRANDENBURG - vooral BRANDSEN en REUTER. Hieraan wordt in het

G E H E I M

G E H E I M

rapport uiteraard voorbij gegaan!

Verder wordt gepoogd de beschuldiging te ontzenuwen, dat de CPN onder leiding van Paul de GROOT in het begin van de bezetting een tamelijk welwillende houding tegenover de Duitse overheid heeft aangenomen. De CPN moest - evenals de buitenlandse communistische partijen - in 1940 rekening houden met het toen geldende - in augustus 1939 gesloten - niet-aanvalspact Berlijn - Moskou (het zgn. Ribbentrop-Molotow-pact). Deze omstandigheid drukte zijn stempel op de politiek van de CPN, in het bijzonder in de maanden welke vooraf gingen aan het verbod dat de partij op 19 juli 1940 door de bezetter werd opgelegd. Betrekkelijk kort voordien verkeerde de CPN-leiding nog in de veronderstelling, dat de partij haar bestaan onder de Duitse bezetting zonder veel hinder zou kunnen voortzetten. Tegen deze achtergrond moet dan ook de beruchte publicatie in het maandblad "Politiek en Cultuur" van juni 1940 worden gezien, Hierin werd onder meer gesteld:

"Het hoogste belang van de Nederlandse bevolking vordert, dat zij noch direct noch indirect steun verleent aan de oorlogvoering der geallieerden, doch dat zij tegenover Duitsland een waarlijke neutraliteit in acht neemt", om elders te vervolgen:

"Dit betekent ook, dat het Nederlandse werkende volk tegenover de Duitse bezetting van ons volk een correcte houding moet aannemen".

Uiteraard kon in het rapport aan deze affaire niet geheel worden voorbijgegaan. Vanzelfsprekend heeft men echter al het mogelijke gedaan om de figuur van Paul de GROOT te redden. Zo wordt het bedoelde artikel weliswaar in algemene zin gememoreerd, doch over het door de oppositiegroep aan De GROOT toegeschreven auteurschap wordt daarbij niet gesproken. In verband met de gewraakte passage wordt in de brochure alleen opgemerkt, dat de redactie van "Politiek en Cultuur" deze "opnam". Ook de maand, waarin het bewuste nummer van "Politiek en Cultuur" verscheen, wordt in de brochure verzwegen. Ter rechtvaardiging van de aanbeveling ener "correcte houding" tegenover de Duitse bezetter wordt alleen aangevoerd, dat men aldus de eis der censuur had ontdoken: de Duitsers zouden nl.

G E H E I M

hebben gewild dat van "loyale houding" gesproken zou worden!

Overigens geldt niet alleen hier, maar voor de gehele brochure, dat men kennelijk alleen dan bepaalde partijpublicaties uit de oorlogstijd citeert, indien deze de gedragingen van De GROOT in de illegale periode rechtvaardigen en zijn verdiensten verheerlijken. De opmerking in de conclusie van de brochure, dat het verslag in vele opzichten onvolledig is, doet dan ook ietwat dubbelzinnig aan.

Reactie van de oppositie.

Kort nadat in "De Waarheid" van 31 oktober een bespreking was gewijd aan het rapport over de illegaliteit - doch nog vóór de verschijning van het rapport in brochurevorm - gaf de Bruggroep als "Bulletin" no. 5 een brochure uit getiteld "Wie wilde de CPN opheffen?".

In deze brochure wordt aangetoond, dat De GROOT zelf - zoals reeds werd opgemerkt - rond mei 1945 van mening was, dat de vernieuwing van het politieke leven vereiste, dat geen der vooroorlogse politieke partijen (ergo: ook de communistische) zou worden heropgericht. Verder haalt de oppositie in het geschrift een artikel aan uit "De Waarheid" van 18 september 1956, waarin S. BARUCH - een volgeling van Paul de GROOT - verklaarde, dat juist de invloed van de zgn. "juli-oppositie" (1945) leidde tot wederoprichting van de communistische partij.

In het november-nummer (no. 7) van het oppositie-orgaan "De Brug" werd onder de titel "Het verzet besmeurd" door Gerben WAGENAAR eveneens een beschouwing aan het gewraakte rapport gewijd. Daarin keert de schrijver zich fel tegen de poging van Paul de GROOT de reputatie van bonafide verzetsstrijders aan te tasten.

Verwacht mag worden, dat de oppositiegroep in de naaste toekomst meer verweerschriften op het gebied van de onderhavige materie het licht zal doen zien. Het verschenen vlugschrift wordt namelijk een "eerste resultaat van bronnenstudie" genoemd. Opgemerkt wordt, dat de gehele periode van 1939 tot 1945 onder de

G E H E I M

G E H E I M

loupe zal worden genomen en dat "over elk deel daarvan" publicaties zullen verschijnen. Men zal zich hierbij baseren op documenten, die gedeeltelijk reeds in handen van de oppositieleiding zijn. Overigens wordt de medewerking van alle geïnteresseerden ingeroepen om de nodige aanvullende gegevens te verkrijgen.

Steun van Moskou.

Het voorliggende CPN-rapport over de illegaliteit is door de samenstellers in zijn geheel geplaatst tegen de achtergrond van de huidige strijd van het aan Moskou getrouwe communisme tegen het "revisionisme".

Paul de GROOT laat - in de wetenschap dat dit de hoge instemming van Moskou heeft - geen gelegenheid voorbij gaan om de Nederlandse oppositiegroep als revisionistisch te brandmerken.

De wel eens geuite veronderstelling dat het onderhavige CPN-rapport op directe instigatie van Moskou werd geschreven kan gevoeglijk als onjuist worden aangemerkt. Onlangs werden namelijk aanwijzingen ontvangen, dat zulks niet het geval is.

20 december 1958

G E H E I M